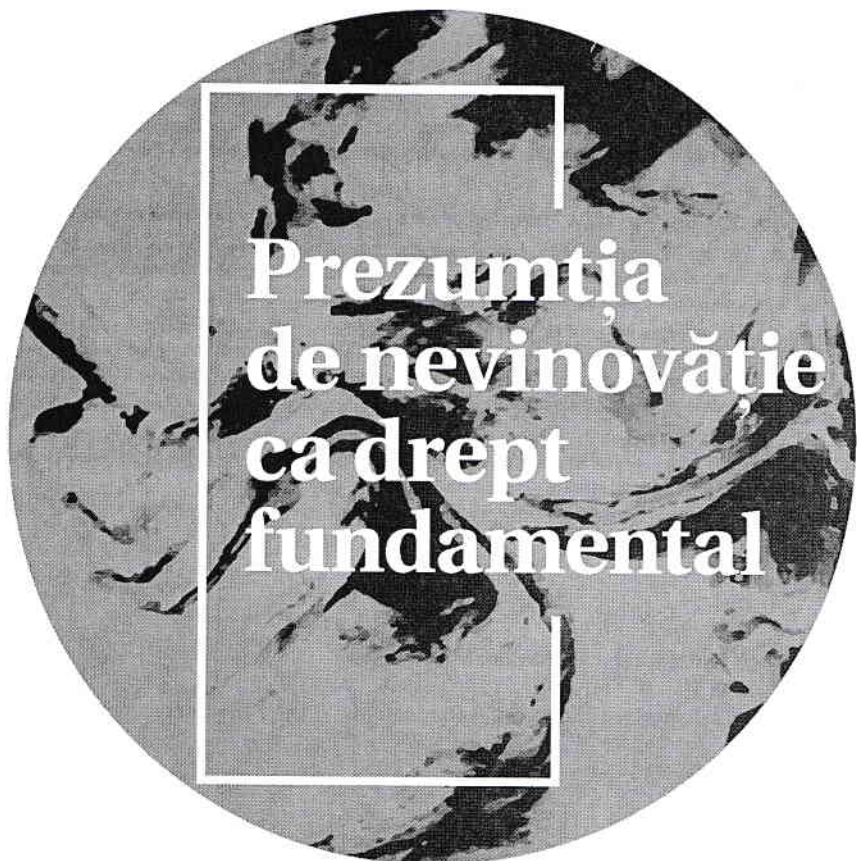

LBRIS

We know
books

Alin Petrea

**Prezumpția
de nevinovăție
ca drept
fundamental**

Universul Juridic

București

-2024-

Abrevieri.....	13
Capitolul I. Considerații introductive	15
Secțiunea 1. Prolegomene	15
Secțiunea a 2-a. Presumția de nevinovăție în lumina dreptului internațional și a dreptului românesc	20
Subsecțiunea 2.1. Dreptul internațional al drepturilor omului și presumția de nevinovăție	20
Subsecțiunea 2.2. Dreptul românesc și presumția de nevinovăție – scurtă retrospectivă.....	23
Secțiunea a 3-a. Rațiunea de a fi a prezumției de nevinovăție	29
Subsecțiunea 3.1. Perspectiva utilitaristă.....	31
3.1.1. Regula 10 cu 1	31
3.1.2. Utilitatea social-juridică a prezumției de nevinovăție	36
3.1.2.1. Presumția de nevinovăție, catalizator al mobilității sociale	36
3.1.2.2. Presumția de nevinovăție, condiție sine qua non de existență a unei societăți juste.	38
Subsecțiunea 3.2. Perspectiva filosofico-juridică	42
Secțiunea a 4-a. Nevinovăție sau neculpabilitate – doi termeni improprii. Redenumirea prezumției studiate.....	47
Capitolul al II-lea. Natura juridică, clasificarea și definiția prezumției de nevinovăție	51
Secțiunea 1. Presumția de nevinovăție ca drept fundamental al omului	51
Subsecțiunea 1.1. Trăsăturile drepturilor fundamentale ale omului	51
Subsecțiunea 1.2. Caracterul universal al drepturilor fundamentale ale omului.....	57
Subsecțiunea 1.3. Caracterul esențial al drepturilor fundamentale ale omului pentru exercițiul personalității individuale	58
Subsecțiunea 1.4. Presumția de nevinovăție ca drept universal și esențial pentru exercițiul personalității individuale	59
Secțiunea a 2-a. Presumția de nevinovăție este un drept-principiu	61
Secțiunea a 3-a. Consecințele calificării prezumției de nevinovăție ca drept-principiu	64
Secțiunea a 4-a. Exemplu de ponderare a principiului prezumției de nevinovăție în jurisprudența CtEDO	70
Secțiunea a 5-a. Clasificarea dreptului fundamental de a fi prezumat nevinovat	74
Secțiunea a 6-a. Delimitarea prezumției de nevinovăție de dreptul fundamental la un proces echitabil.....	82
Secțiunea a 7-a. Definiția prezumției de nevinovăție	86

Capitolul al III-lea. Reglementarea, domeniul de aplicare și conceptualizarea logico-juridică a prezumției de nevinovăție	91
Secțiunea 1. Reglementarea prezumției de nevinovăție	91
Subsecțiunea 1.1. Dreptul european internațional	92
1.1.1. Declarația Universală a Drepturilor Omului (D.U.D.O.)	92
1.1.2. Pactul internațional privind drepturile civile și politice ale omului	94
1.1.3. Convenția europeană a drepturilor omului	96
1.1.4. Carta drepturilor fundamentale ale omului	98
1.1.5. Directiva (UE) 2016/343	101
Subsecțiunea 1.2. Dreptul românesc	102
1.2.1. Constituția României	103
1.2.2. Codul de procedură penală român	105
Secțiunea a 2-a. Domeniul de aplicare a prezumției de nevinovăție	107
Subsecțiunea 2.1. Concepția clasică asupra domeniului material de aplicare a prezumției de nevinovăție și neajunsurile sale	108
2.1.1. Concepția clasică restrictivă	108
2.1.2. Concepția clasică extensivă	110
Subsecțiunea 2.2. Reconfigurarea domeniului material de aplicare a prezumției de nevinovăție	119
2.2.1. Presumția de nevinovăție ca element constitutiv al societăților liberale	120
2.2.2. Presumția de nevinovăție ca garanție a libertății individuale și a demnității omului	122
2.2.3. Concluzii	122
Subsecțiunea 2.3. Debitorul și creditorul obligației de prezumare a nevinovăției	124
Secțiunea a 3-a. Clarificări conceptuale referitoare la prezumții și nevinovăție	128
Subsecțiunea 3.1. Despre prezumții, în general	128
Subsecțiunea 3.2. Este prezumția de nevinovăție o veritabilă prezumție?	137
Subsecțiunea 3.3. Obiectul prezumției de nevinovăție. Ce trebuie prezumat? Conotații ale „nevinovăției”	141
3.3.1. Tipologii de nevinovăție	142
3.3.1.1. Considerații introductive	142
3.3.1.2. Nevinovăția factuală	143
3.3.1.3. Nevinovăția penală substanțială	143
3.3.1.4. Nevinovăția materială	145
3.3.1.5. Nevinovăția probatorie	146
3.3.2. Soluția adoptată de Codul de procedură penală român	150
3.3.3. Concluzii	157
Capitolul al IV-lea. Conținutul actual al prezumției de nevinovăție ca drept-principiu în dreptul procesual penal	159
Secțiunea 1. Drepturile-reguli derivate din principiul prezumției de nevinovăție. O pledoarie justificativă	159
Secțiunea a 2-a. Obligația autorităților judiciare de a nu prejudeca vinovăția acuzatului	164

Subsecțiunea 2.1. Dreptul la un organ judiciar imparțial și inamovibil	165
Subsecțiunea 2.2. Comunicările și prezentările publice pe parcursul procesului penal.....	169
2.2.1. Comunicările publice pe parcursul procesului penal	169
2.2.2. Prezentarea publică a acuzatului pe parcursul procesului penal	172
2.2.3. Dreptul românesc	176
Secțiunea a 3-a. Principiul separației funcțiilor judiciare	179
Subsecțiunea 3.1. Considerații principiale	179
Subsecțiunea 3.2. Configurarea principiului separației funcțiilor judiciare în Codul de procedură penală român raportat la dreptul acuzatului de a fi prezumat nevinovat	181
Secțiunea a 4-a. Principiul legalității	187
Secțiunea a 5-a. Prezumția de nevinovăție ca instrument de plasare a sarcinii probei	193
Subsecțiunea 5.1. Considerații generale.....	193
Subsecțiunea 5.2. Obligația acuzării de a proba vinovăția acuzatului. Schimbarea sarcinii probei și prezumțiile judiciare de vinovăție.....	194
5.2.1. Sensul sintagmei „sarcina probei” din perspectiva exercitării funcției de acuzare	195
5.2.2. Ce obiect are, de fapt, sarcina probei pentru acuzator?.....	196
5.2.3. Transferul sarcinii probei de la acuzator la acuzat ca expresie a ponderării intereselor aflate în conflict	198
Subsecțiunea 5.3. Dreptul acuzatului la neautoincriminare și dreptul de a-și dovedi nevinovăția	207
5.3.1. Dreptul acuzatului la neautoincriminare.....	209
5.3.2. Dreptul acuzatului de a-și dovedi nevinovăția	222
Secțiunea a 6-a. Standardul probator aplicabil în materie penală.....	226
Subsecțiunea 6.1. Definiția „standardului probator”	227
Subsecțiunea 6.2. Tipologii de standarde probatorii.....	230
Subsecțiunea 6.3. Rolul prezumției de nevinovăție în configurarea standardelor probatorii și tipologiile de standarde probatorii necesar a fi aplicate în materie penală	233
Subsecțiunea 6.4. Soluția promovată de Codul de procedură penală român.....	245
6.4.1. Standardul probator aplicabil pentru suspectarea unei persoane	245
6.4.2. Standardul probator aplicabil pentru inculparea unei persoane.	247
6.4.3. Standardul probator aplicabil pentru adoptarea unei măsuri preventive față de acuzat	248
6.4.4. Standardul probator aplicabil pentru trimiterea în judecată a acuzatului.....	250
6.4.5. Standardul probator aplicabil pentru condamnarea acuzatului	253
Secțiunea a 7-a. <i>In dubio pro reo</i>	257
Subsecțiunea 7.1. Considerații introductive	257
Subsecțiunea 7.2. <i>In dubio pro reo</i> ca regulă decizională	259

Subsecțiunea 7.3. <i>In dubio pro reo</i> ca regulă subsidiară de interpretare a legii.....	264
Secțiunea a 8-a. Imperativul motivării hotărârilor penale.....	268
Capitolul al V-lea. Conținutul actual al prezumției de nevinovăție ca drept-principiu în dreptul substanțial penal și civil	275
Secțiunea 1. Presumția de nevinovăție ca limită a legiferării în dreptul penal substanțial	276
Subsecțiunea 1.1. Cadrul general de analiză.....	276
1.1.1. Necesitatea limitării prerogativei de legiferare, precum și măsura acestei prerogative	277
1.1.2.. Tehnica și mijloacele legiferării	281
1.1.2.1. Tehnica de creare a normei de incriminare	281
1.1.2.2. Presumțiile legale de vinovăție	285
1.1.2.3. Valoarea probatorie a prezumțiilor legale de vinovăție	287
1.1.2.4. Obiectul prezumțiilor legale de vinovăție.....	292
1.1.2.5. Scopul prezumțiilor legale de vinovăție	295
Subsecțiunea 1.2. Ipoteze particulare de analiză.....	296
1.2.1. Confiscarea extinsă.....	296
1.2.2. Răspunderea penală a persoanei juridice.....	301
Secțiunea a 2-a. Presumția de nevinovăție și principiul caracterului personal al răspunderii penale	304
Secțiunea a 3-a. Presumția de nevinovăție ca drept subiectiv substanțial civil	311
3.1. Dreptul la reputație. Noțiune și caracteristici	313
3.2. Dreptul de a fi prezumat nevinovat ca drept subiectiv civil și ca garanție a reputației persoanei	316
Concluzii	321
Bibliografie	339

Capitolul I

Considerații introductive

Secțiunea 1. Prolegomene

Fiecare societate este, la un moment dat al existenței sale, tributară unei anumite ideologii. Din perspectivă juridică, societățile moderne, civilizate, sunt guvernate de ideologia drepturilor fundamentale, ideologie care izvorăște din teoria drepturilor naturale sau din curentul filosofic al iusnaturalismului și care a apărut și s-a dezvoltat ca un răspuns ferm împotriva atrocităților comise pe parcursul celor două războaie mondiale din secolul trecut.

Pentru a garanta libertatea și demnitatea omului, valori constitutive pentru societățile liberale moderne, sistemele juridice care aderă la ideologia drepturilor fundamentale au recunoscut și reglementat expres dreptul acuzatului de a fi prezumat nevinovat. Dimensiunea național-positivistă a acestui drept a fost dublată, de multe ori, de o dimensiune supranațională ca urmare a înscrierii dreptului în cuprinsul unor instrumente internaționale dedicate drepturilor fundamentale, precum ar fi Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, Convenția Americană a Drepturilor Omului, Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor sau Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice, dreptul fiind protejat inclusiv la acest nivel prin intermediul creării unor mecanisme internaționale de protecție a drepturilor fundamentale, respectiv cele dezvoltate de Consiliul Europei (Curtea Europeană a Drepturilor Omului), Uniunea Europeană (Curtea de Justiție a Uniunii Europene), Uniunea Africană (Curtea Africană a Drepturilor Omului), S.U.A. (Curtea Supremă a S.U.A.) sau de O.N.U. (Comitetul pentru Drepturile Omului).

Sub influența mecanismelor internaționale de protecție a drepturilor fundamentale, drepturile individuale au devenit imperialiste, câștigând tot mai mult teren și reclamând o recunoaștere și protecție superioare. În siajul acestei evoluții a drepturilor individuale dinspre simple drepturi subiective către veritabile drepturi fundamentale ale omului se poziționează și dreptul la respectarea prezumției de nevinovăție.

Astfel, prezumția de nevinovăție este întâlnită, preponderent, în materie penală, fiind tratată în majoritatea cursurilor și tratatelor de drept procesual penal. Abordarea autorilor este una domenală, fiind cantonată în sfera dreptului procesual penal. Se pune accentul pe funcțiile sale procesuale, uneori pe legătura ei cu alte norme de drept, însă rareori se discută despre fundamentele sale conceptuale.

Pe de altă parte, în practica judiciară, prezumția de nevinovăție este invocată, tot mai des, în litigiile de drept contravențional, fiscal sau concurențial, cu toate că normele legale aferente acestor materii nu o reglementează expres. Se observă astfel o dorință a practicii judiciare de a extinde aplicabilitatea prezumției de nevinovăție în exteriorului spațiului său comun de manifestare – procesul penal.

În pofida inexistenței unui cadru legal care să permită extinderea aplicabilității prezumției dincolo de procesul penal, aplicarea acesteia și în alte ramuri ale dreptului decât dreptul penal a devenit totuși posibilă ca urmare a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, dezvoltate în interpretarea art. 6 par. 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Constatăm, deci, că demersul practicii judiciare este dublat de o tendință europeană de extragere a prezumției din matca dreptului procesual penal, cu intenția de a o universaliza și de a-i șterge granițele artificial impuse de sistemele legislative naționale.

Conștienți fiind de schimbarea de paradigmă dictată de ideologia drepturilor fundamentale și animați de idealul de a portretiza noua realitate juridică, am ales să cercetăm dreptul acuzatului de a fi prezumat nevinovat, în postura sa de drept fundamental al omului. Prin urmare, *obiectul de cercetare* al prezentei monografii îl constituie *prezumția de nevinovăție ca drept fundamental*.

După cum am susținut, dreptul individului de a fi prezumat nevinovat este privit, preponderent, ca o garanție procedurală de care beneficiază, în procesele penale, acuzații. Prezumția de nevinovăție este, așadar, tratată ca un drept al acuzatului în procesul penal, fiind analizată în doctrină prin raportare la fondul activ al legislației dintr-o anumită țară. Prin prezenta lucrare ne propunem, în schimb, să depășim realitățile înguste ale dreptului la respectarea prezumției de nevinovăție, astfel cum sunt trasate de dreptul național, și să conturăm o imagine de ansamblu, arhetipală a acestui drept. Așadar, lucrarea nu se dorește a fi un expozeu asupra a ceea ce reprezintă prezumția de nevinovăție în oglinda dreptului pozitiv, ci o încercare de reconceptualizare a principiului prezumției de nevinovăție, de reconfigurare a naturii și conținutului său în funcție de rațiunile sale existențiale, ghidați fiind de dorința ilustrării a ceea ce ar trebui să reprezinte acest principiu, și nu a ceea ce este el.

Scopul prezentei lucrări este, deci, acela de *reconceptualizare a dreptului la respectarea prezumției de nevinovăție*, prin elevarea valorică a conceptului studiat de la stadiul de drept, la cel de drept-principiu și, ulterior, prin construirea conținutului său în acord cu rațiunea sa de a fi.

În vederea atingerii scopului pe care ni l-am propus și apreciind că orice demers de cercetare, pentru a putea fi calificat drept științific, trebuie ghidat de o anumită metodologie, vom utiliza mai multe *metode de cercetare* dintre cele specifice cercetării juridice¹, care vor fi aplicate fie individual, fie, de cele mai multe ori, conjugat.

Astfel, vom apela la *metoda istorică* și cea *comparativă* pentru a evidenția, inițial, rădăcinile prezumției de nevinovăție, și, ulterior, modul în care acest principiu s-a reflectat în sistemele juridice reprezentative pentru dreptul *romano-germanic* și *common law*, dar și în dreptul românesc. Totodată, metoda comparativă ne va servi drept instrument pentru a ilustra percepția actuală a doctrinei și jurisprudenței naționale și internaționale asupra principiului prezumției de nevinovăție. Ne vom folosi de concluziile rezultate ca urmare a aplicării celor două metode pentru a contura terenul ideologic și social propice aplicării

¹ Pentru ilustrarea metodologiei de cercetare juridică, a se vedea, în general, D. Dănișor, *Ghid practic pentru elaborarea și susținerea tezei de doctorat*, Ed. Universul Juridic, București, pp. 133-151, și, în particular, N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, pp. 13-28.

prezumției de nevinovăție, pe de o parte, și pentru a reliefa neajunsurile acestui principiu, pe de altă parte.

O altă metodă de cercetare pe care o vom utiliza va fi cea *analitică*, care, împletindu-se cu *metoda logică* de cercetare, ne va fi de ajutor pentru a contura, întâi, rațiunea de a fi a prezumției de nevinovăție, și, apoi, pentru a construi ceea ce, în opinia noastră, ar trebui să reprezinte arhetipul principiului prezumției de nevinovăție. În acest cadru de analiză vom utiliza și *metoda sociologică* de cercetare, apelând, în formularea unor concluzii asupra utilității social-juridice a prezumției de nevinovăție, la tehnica utilizată de Émile Durkheim în lucrarea sa intitulată *Diviziunea muncii sociale*¹.

Instrumentele metodei logice de cercetare, și anume deducția și inducția ne vor călăuzi pe parcursul întregului demers științific. În particular, vom folosi deducția pe post de mijloc de derivare a conținutului principiului prezumției de nevinovăție, iar inducția pentru a combate calificarea juridică a dreptului acuzatului de a fi prezumat nevinovat, incident în procesul penal sub forma unei garanții a acuzatului, ca fiind o prezumție.

De asemenea, *metoda sintetică* ne va fi de folos în conceptualizarea conținutului dreptului de a fi prezumat nevinovat în dreptul procesual, pe de o parte, și în dreptul substanțial, pe de altă parte. Utilizând aceeași metodă sintetică de cercetare, am structurat teza, de la început, în *cinci capitole* distincte, după cum urmează.

Capitolul I îl vom alocă *considerațiilor introductive relative la prezumția de nevinovăție*. Așadar, distinct de aceste prolegomene, capitolul introductiv va fi scindat în alte trei secțiuni, una dedicată rațiunii de a fi a prezumției de nevinovăție (*Secțiunea a 2-a*), alta dedicată modalității în care este receptată prezumția în dreptul internațional al drepturilor omului și în dreptul românesc (*Secțiunea a 3-a*), și o ultimă secțiune alocată circumstanțierii terminologiei aferente prezumției studiate (*Secțiunea a 4-a*).

În cadrul *Capitolului al II-lea*, vom expune, în șapte secțiuni distincte, *natura juridică, clasificarea și definiția prezumției de nevinovăție*. În secțiunile aferente naturii juridice vom căuta să demonstrăm că de fapt, prezumția de nevinovăție este un drept-principiu, și nu un simplu drept, precum și să explicăm implicațiile acestei categorisiri (*Secțiunea 1 – Secțiunea a 4-a*). Clasificarea dreptului de a fi prezumat nevinovat se va realiza prin raportare determinantă la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cu scopul asumat de a reliefa regimul juridic aplicabil acestui drept fundamental și, totodată, de a-l diferenția de dreptul la un proces echitabil (*Secțiunea a 5-a*, respectiv *Secțiunea a 6-a*). În cadrul ultimei secțiuni a acestui capitol, obiectivul urmărit va fi acela de a defini normativ, prin juridicizarea conceptului, dreptul-principiu la respectarea prezumției de nevinovăție (*Secțiunea a 7-a*).

Capitolul al III-lea al lucrării îl vom dedica *considerațiilor referitoare la reglementarea, domeniul de aplicare și conceptualizarea logico-juridică a prezumției de nevinovăție*, în cuprinsul căruia vom analiza, în mai multe secțiuni, modalitatea în care este reglementată prezumția de nevinovăție în dreptul pozitiv (*Secțiunea 1*), întinderea aplicativă a dreptului la respectarea prezumției de nevinovăție din perspectivă materială, personală și temporală (*Secțiunea a 2-a*), dar și coordonatele conceptuale ale prezumției de nevinovăție dintr-o dublă perspectivă, logică și juridică (*Secțiunea a 3-a*).

¹ E. Durkheim, *Diviziunea muncii sociale*, Ed. Antet, București, 2007.

Ultimele două capitole și, poate, cele mai rezonante și relevante pentru teoria și practica dreptului, sunt *Capitolul al IV-lea*, alocat *conținutului actual al prezumției de nevinovăție ca drept-principiu în dreptul procesual penal*, și *Capitolul al V-lea*, dedicat *conținutului actual al prezumției de nevinovăție ca drept-principiu în dreptul substanțial*. Ambele capitole reprezintă, la modul general, o tentativă, sperăm idonee, de subliniere a consecințelor pe care ar trebui să le implice dreptul-principiu la respectarea prezumției de nevinovăție în dreptul procesul (preponderent penal) și substanțial (penal și civil).

Cât privește aceste ultime două capitole, arătăm că în jurisprudența Curții Constituționale a României, s-a afirmat că prezumția de nevinovăție, ca garanție constituțională a libertății individuale, constituie, în același timp, un principiu de drept substanțial în acord cu care nevinovăția persoanei este postulată pe tot parcursul unui proces penal, și un principiu procedural de drept menit a garanta acuzatului dreptul de a avea parte de un proces echitabil și de a-l proteja pe acesta împotriva afirmării premature și, deci, prejudiciabile a vinovăției sale de către organele judiciare¹. Decizia Curții are meritul de a sublinia, fără echivoc, că prezumția de nevinovăție, ca valoare constitutivă a unui stat², generează două drepturi-principii distincte, respectiv: dreptul-principiu substanțial de a fi prezumat nevinovat și dreptul-principiu procedural de a fi prezumat nevinovat. Cele două drepturi-principii se încadrează în ceea ce vom califica juridic ca fiind dreptul fundamental la respectarea prezumției de nevinovăție și reflectă, ideologic, valoarea și dimensiunea pe care Statul Român le acordă libertății și demnității umane.

Păstrând această clasificare bipartită a dreptului fundamental la respectarea prezumției de nevinovăție, în cadrul *Capitolului al IV-lea* vom analiza impactul pe care acest drept îl are în dreptul procesual (preponderent penal), iar în cadrul *Capitolului al V-lea*, impactul pe care îl are în dreptul substanțial (penal și civil), pe de altă parte.

Pentru ipostazierea celor două drepturi-principii în cadrul celor două capitole vom folosi, îndeosebi, metoda analitică. Într-o formulare generală și în contextul prezentei cercetări, această metodă presupune că vom pleca de la premisa conform căreia structura și conținutul unui concept juridic necesită a fi determinate în raport de pericolele concrete la care este expusă valoarea socială protejată de respectivul concept. În concret, vom determina structura și conținutul celor două drepturi-principii derivate din dreptul fundamental la respectarea prezumției de nevinovăție prin raportare la amenințările concrete aduse libertății și demnității, valori pe care urmărește să le protejeze și garanteze prezumția de nevinovăție.

În demersul nostru vom porni, de asemenea, de la ideea că, deși principiul respectării prezumției de nevinovăție are o valoare meta-juridică, fiind un concept formal și ideatic care nu are, astfel, un conținut substanțial propriu-zis, el servește totuși, axiologic, ca temei pentru elaborarea unor reguli juridice particulare (drepturi-reguli), iar în procesul de normare a acestor drepturi-reguli trebuie să se țină seama de faptul că la cel mai general nivel de integrare a valorilor protejate, prezumția de nevinovăție constituie o garanție a autonomiei individuale privite ca o cerință a unui stat liberal³.

¹ Decizia CCR nr. 233/2021, M. Of. nr. 508 din 17 mai 2021, par. 67, disponibilă la adresa <https://legislatie.just.ro>.

² Sau, în exprimare Curții Constituționale a României, „ca garanție constituțională”.

³ D.C. Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. Modernitate, liberalism și drepturile omului*, ed. a doua revizuită și adăugită, Ed. Simbol, Craiova, 2018, p. 40, par. 102. Pentru a fi diferențiată

Pentru a scoate în evidență avatarurile prezumției de nevinovăție, vom prezenta, secvențial, modul în care drepturile-reguli sunt receptate în doctrina și jurisprudența străină, cu accent pe jurisprudența instanțelor internaționale în a căror jurisdicție intră protecția drepturilor fundamentale¹, pentru ca, apoi, să analizăm, la nivel principial, reglementările din dreptul românesc. În cadrul acestui expozeu vom căuta să reconstruim, acolo unde este cazul, conținutul dreptului de a fi prezumat nevinovat.

În particular, *Capitolul IV* al lucrării, care, de altfel, reprezintă nucleul acestei lucrări, este structurat în opt secțiuni, dintre care prima constituie o justificare argumentativă a selecției subiectelor tratate în celelalte șapte. Mai exact, în secțiunea cu care debutează Capitolul al IV-lea (*Secțiunea 1*), am enunțat, cu o motivație succintă, care sunt, în opinia noastră, drepturile-reguli procesuale principale ce derivă din dreptul-principiu la respectarea prezumției de nevinovăție, pentru ca, în cadrul celorlalte șapte secțiuni (*Secțiunea a 2-a – Secțiunea a 8-a*), să redăm conținutul acestor drepturi-reguli, legătura lor cu prezumția de nevinovăție și, de asemenea, implicațiile lor asupra persoanei prezumate nevinovate. Se mai cuvine menționat că, deși drepturile-reguli sunt prezentate distinct, acreditând o aparentă individualitate proprie a fiecăruia, precizăm că, în realitate, ele sunt interconectate și doar din rațiuni metodologice și de formă am preferat tratarea lor distinctă.

Din perspectivă procesuală, rămâne deschisă, însă, dezbateră privind aptitudinea, modalitatea și implicațiile practice ale aplicării prezumției de nevinovăție în alte ramuri de drept decât dreptul penal, precum ar fi dreptul contravențional, dreptul vamal, dreptul concurențial sau dreptul fiscal, subiecte care, deși au fost abordate tangențial, nu au fost tratate sistematizat, nefiind conturat un regim juridic al prezumției pentru fiecare ramură de drept în parte.

În cadrul *Capitolului al V-lea* am analizat amprenta prezumției de nevinovăție în dreptul substanțial, în special în dreptul penal, alocând însă o secțiune și consecințelor produse de prezumție în planul dreptului civil. Astfel, am structurat capitolul în trei secțiuni distincte, în cadrul cărora ne-am concentrat atenția, în primul rând (*Secțiunea 1*), asupra rolului prezumției de nevinovăție de *barieră în activitatea de legiferare în materie penală*, în al doilea rând, asupra *fundamentării caracterului personal al răspunderii penale pe prezumția de nevinovăție* și a implicațiilor acestei relații de derivare (*Secțiunea a 2-a*), iar în al treilea rând, asupra *valenței prezumției de nevinovăție de garanție a dreptului la reputație al persoanei*, garanție ce se particularizează, în practică, sub forma unui veritabil drept subiectiv civil (*Secțiunea a 3-a*).

Încheiem acest cuvânt introductiv cu o rezervă, o atenționare și o precizare.

Subiectul propus spre cercetare este unul vast, cu fundamente și implicații filosofico-juridice semnificative, care ar fi necesitat, *ab initio*, o cercetare mai îndelungată din partea noastră și, *post factum*, cugetarea asupra concluziilor avansate și, poate, reformularea unora dintre ele; de aceea, conștienți fiind de incapacitatea și limitele noastre, fizice și cognitive, de a expune, în amănunt, toate nuanțele principiului prezumției de nevinovăție, invităm cititorul să manifeste *rezerve* în însușirea

de celelalte studii publicate de autor, lucrarea va fi citată, în continuare, sub următoarea formă: „D.C. Dănișor, *Modernitate...*, op. cit., p.”.

¹ Și, în mod special, cu accent asupra jurisprudenței CtEDO.

„adevărului” avansat de noi aici și, trecând informațiile prin propriul filtru al rațiunii și prin lentila criticului, să combată, respectiv justifice suplimentar, acolo unde este cazul, concluziile noastre. De asemenea, invităm cititorul să reflecteze asupra posibilității aplicării prezumției de nevinovăție în alte ramuri ale dreptului decât dreptul procesual și substanțial penal.

Atenționarea constă în aceea că teza este scrisă din perspectiva unui liberal moderat, care crede în libertatea individuală a omului dar, în același timp, este conștient de nevoia armonizării acestei libertăți cu libertatea individuală a celorlalți și cu siguranța colectivă a comunității; prin urmare, opiniile noastre sunt tributare unui mod specific de gândire: liberalismul moderat, care gravitează în jurul libertății individuale a omului, dar care, în același timp, are ca satelit permanent securitatea colectivă a comunității.

Precizăm, în final, că deși pledăm pentru recunoașterea prezumției de nevinovăție dincolo de cadrul strict al dreptului penal și procesual penal, analiza noastră se va concentra totuși, preponderent, asupra implicațiilor prezumției în aceste două materii ale dreptului, referințele la aplicarea prezumției în alte materii juridice fiind doar circumstanțiale și având menirea de a deschide noi orizonturi de cercetare.

Secțiunea a 2-a. Presumția de nevinovăție în lumina dreptului internațional și a dreptului românesc.

Subsecțiunea 2.1. Dreptul internațional al drepturilor omului și prezumția de nevinovăție

Primul război mondial a însemnat sfârșitul imperiilor și afirmarea, corelativă, a statelor națiuni. Am asistat la o restrângere a suveranității și influenței popoarelor dominante asupra celor minoritare. Odată cu restrângerea puterii publice a popoarelor dominante s-a produs, automat, și o restrângere a jurisdicției lor asupra teritoriilor și persoanelor dominate. Statele-națiuni și-au creat propriile jurisdicții, fiecare după cum a putut mai bine.

În schimb, cel de-al doilea război mondial, prin ororile sale, a generat un fenomen juridic advers celui întâlnit după primul război mondial: statele-națiuni, odată cu consolidarea propriilor statute internaționale, au înțeles că există anumite drepturi ale oamenilor care au un caracter universal și care, dacă nu sunt protejate pe măsura trăsăturilor lor, degeaba sunt recunoscute pe teritoriul anumitor state dacă ajung să fie foarte ușor negate pe teritoriul altora, concluzie care a generat o recunoaștere internațională a drepturilor omului sau, altfel spus, un drept internațional public al drepturilor omului. Prin urmare, din cenușa celui de-al doilea război mondial s-a născut ideea unei protecții internaționale a drepturilor omului.

Prima instituție internațională destinată, printre altele, să asigure protecția drepturilor omului de peste tot și oriunde a fost Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.). Aceasta a fost fondată în anul 1945, imediat după finalizarea celui de-al doilea război mondial și ca urmare a nenumăratelor încălcări ale drepturilor omului produse pe durata acestuia¹.

¹ Informațiile despre ONU sunt disponibile la adresa <https://www.un.org/en/>.

La baza O.N.U stă Carta Națiunilor Unite, un pact internațional care se concentrează pe colaborarea dintre națiuni, pacea mondială și protecția drepturilor și libertăților omului. Carta a fost semnată în 26 iunie 1945, la San Francisco, și a intrat în vigoare în 24 octombrie 1945, după ce a fost semnată de majoritatea statelor influente ale lumii¹. În cadrul art. 1 al Cartei, la par. 3 se prevede că scopul Națiunilor Unite este și acela de promovare și încurajare a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului fără a ține cont de rasa, sexul, limba sau religia omului.

În vederea atingerii dezideratului înscris în art. 1 par. 3 al Cartei, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat, în data de 10 decembrie 1948, Declarația Universală a Drepturilor Omului (D.U.D.O.)². D.U.D.O. este primul document internațional care afirmă dreptul persoanei de a fi prezumată nevinovată, stipulând în cuprinsul art. 11 par. 1, că „Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni are dreptul de a fi prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale”³. Putem susține, așadar, că anul 1948 este anul în care prezumției de nevinovăție îi este recunoscută, formal, dimensiunea sa universală.

Întrucât prescripțiile D.U.D.O. erau lipsite de forță obligatorie la momentul adoptării lor, având o valoare mai degrabă politică decât juridică⁴, s-a resimțit nevoia, la nivel european, adoptării unui alt instrument normativ înzestrat, de această dată, cu putere obligatorie, așa încât, la data de 4 noiembrie 1950, a fost adoptată Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)⁵, care prevede, la art. 6 par. 2, că „Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită”. Adoptarea CEDO a reprezentat un moment de cotitură în istoria drepturilor omului, întrucât de atunci și până în prezent ideologia drepturilor omului s-a aflat într-o continuă expansiune, devenind imperialistă, iar odată cu ea s-a afirmat, tot mai pregnant, și prezumția de nevinovăție.

Tot în cadrul O.N.U. a fost adoptat, în data de 16 decembrie 1966, Pactul internațional pentru drepturile civile și politice⁶ care dispune, la art. 14 par. 2, că „Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea sa nu a fost stabilită în mod legal”.

Cât privește continentul european, demn de menționat este că la nivelul Uniunii Europene a fost adoptată Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, în cadrul

¹ Pentru istoria și conținutul Cartei, a se vedea <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.

² Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217A, disponibilă online la adresa <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

³ Trad. noastră, *ibidem*.

⁴ În același sens, a se vedea C. Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2005, p. 29.

⁵ Textul acesteia este disponibil la adresa: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf.

⁶ Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale a Națiunilor Unite. Pactul a fost ratificat de către țara noastră prin Decretul nr. 212/1974, publicat în B. Of. nr. 146 din 20 noiembrie 1974. Conținutul Pactului este disponibil online la adresa <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590>.

căreia se prevede, la art. 48, că „Orice persoană acuzată este prezumată nevinovată până ce vinovăția va fi stabilită în conformitate cu legea”¹.

Despre prezumția de nevinovăție s-a discutat și cu ocazia dezbaterilor ivite în jurul ideii creării unui Parchet European² și a unificării dreptului procesual penal și a dreptului penal la nivelul Uniunii Europene³.

Nu în ultimul rând, prezumția de nevinovăție a constituit, recent, obiect de reglementare pentru Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale⁴, act normativ care impune statelor membre ale UE obligația pozitivă de a adopta față de acuzat o atitudine echilibrată, tratându-l ca pe o persoană nevinovată până la proba contrară, dar și interdicția de a-l prezenta în public, pe durata procesului, într-o postură care să inducă impresia culpabilității sale⁵.

Distinct de recunoașterea internațională și europeană a prezumției de nevinovăție, aceasta și-a găsit, treptat, locul și în sistemele juridice aplicabile pe alte continente. Astfel, art. 8 par. 2 teza I din Convenția Americană a Drepturilor Omului dispune că „Orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni are dreptul de a fi prezumată nevinovată atât timp cât vinovăția sa nu a fost încă stabilită conform legii”⁶. Similar, art. 7 par. 1 lit. b) din Carta Africană a Drepturilor Omului prevede că „Fiecare individ ar trebui să aibă dreptul la un proces. Acesta cuprinde: (...) b) dreptul de a fi prezumat nevinovată până când vinovăția sa este stabilită de o instanță competentă”⁷. În mod surprinzător, și țările arabe s-au aliniat trendului internațional de recunoaștere și garantare a drepturilor omului, adoptând Carta Arabă a Drepturilor Omului, în cuprinsul căreia se stipulează, la art. 7, că „Acuzatul ar trebui prezumat nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în cadrul unui proces legal în care a beneficiat de toate garanțiile necesare apărării sale”⁸.

¹ Adoptată la data de 7 decembrie 2000, în cadrul Consiliului European de la Nisa, și intrată în vigoare la 1 decembrie 2009, odată cu Tratatul de la Lisabona, textul acesteia fiind disponibil la adresa <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>.

² A se vedea, în acest sens, *Green Paper on criminal-law protection of the financial interests of the Community and the establishment of a European Prosecutor*, Brussels, 11 decembrie 2001 COM (2001) 715 final, disponibil online la adresa https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/default/files/docs/body/green_paper_en.pdf.

³ A se vedea, în acest sens, *Corpus Juris*, disponibil online la adresa https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/default/files/docs/body/corpus_juris_en.pdf.

⁴ Publicată în OJ L 65, 11 martie 2016, pp. 1-11, disponibilă online la adresa <https://eurlex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0343>.

⁵ În acest sens, a se vedea G. Mateuș, *Procedură penală. Partea Generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2019, pp. 71-72.

⁶ *Every person accused of a criminal offense has the right to be presumed innocent so long as his guilt has not been proven according to law.* Textul Convenției poate fi consultat la adresa <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>.

⁷ *Every individual shall have the right to have his cause heard. This comprises: (...) b) the right to be presumed innocent until proved guilty by a competent court or tribunal.* Textul Cartei poate fi consultat la adresa <http://www.humanrights.se/wp-content/uploads/2012/01/African-Charter-on-Human-and-Peoples-Rights.pdf>.

⁸ *The accused shall be presumed innocent until proved guilty at a lawful trial in which he has enjoyed the guarantees necessary for his defence.* Textul Cartei poate fi consultat la adresa <http://www.humanrights.se/wp-content/uploads/2012/01/Arab-Charter-on-Human-Rights.pdf>.

Desigur că preocuparea legislativă internațională pentru prezumția de nevinovăție a stârnit ecouri puternice și în jurisprudența instanțelor internaționale. Cu titlu ilustrativ, arătăm că apelând la motorul de căutare a jurisprudenței de pe site-ul Curții Europene a Drepturilor Omului, am identificat 471 de hotărâri în cuprinsul cărora Curtea a analizat prezumția de nevinovăție (art. 6 par. 2 C.E.D.O)¹; spre exemplu, în una dintre ultimele hotărâri – cauza *Vardan Martirosyan c. Armenia*², datând din 15 iunie 2021, Curtea, analizând modul în care limbajul utilizat de către o instanță armeană în procedura arestării preventive a acuzatului i-a încălcat acestuia dreptul de a fi prezumat nevinovat, a reținut, principial, următoarele: „Curtea reiterează că articolul 6 paragraful 2 garantează dreptul de a fi «prezumat nevinovat până când nu se va fi dovedit vinovăția conform legii». *Prezumția de nevinovăție ar fi încălcată dacă o hotărâre judecătorească sau o declarație a unui membru al autorității publice vizând o persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni ar reflecta ideea că acea persoană este vinovată înainte de a fi fost dovedită vinovăția sa conform legii*”³.

Referințele și exemplele anterioare sunt dovada faptului că în prezent, dreptul de a fi prezumat nevinovat a depășit granițele unui stat sau ale unui continent, dobândind valențele unui drept universal, ce aparține tuturor oamenilor de pe acest pământ, fără deosebire de rasă, gen, sex, orientare sexuală, religioasă etc., deci ale unui drept al omului în general. Cu alte cuvinte, dreptul acuzatului de a fi prezumat nevinovat face parte din patrimoniul juridic al umanității.

Subsecțiunea 2.2. Dreptul românesc și prezumția de nevinovăție – scurtă retrospectivă

În feudalismul românesc, normele juridice erau o consecință a practicilor și moralei vremii, având caracter nescris, inegalitar și purtând matricea barbarismului specific Evului Mediu. În procesele penale, adevărul se căuta și se afla prin recursul la ordalii, martori, jurământul creștinesc și, ocazional, la probele scrise⁴. Nu se poate admite existența, în această perioadă, a unei prezumții de nevinovăție, ci din contră, prezumțiile de fapt care grevau acuzatul pot fi echivalente cu veritabile prezumții de vinovăție.

Secolele XV și XVI se caracterizează printr-o puternică influență a autorităților religioase în orânduirea statală, influență care se manifestă și în planul normativității, întrucât în această perioadă sunt adoptate pravilele bisericești, acte normative ce conțin atât dispoziții juridice, cât și religioase și care au fost aplicate de către puterea publică pe întreg teritoriul țării⁵. Nici acestea nu se refereau la prezumția de nevinovăție a acuzatului.

¹ Conform <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22kphthesaurus%22:%5B%22325%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22violation%22:%5B%226-2%22%5D%7D>.

² Hotărârea din 15 iunie 2021, cererea nr. 13610/12, disponibilă online aici: <https://hudoc.echr.coe.int>.

³ *Ibidem*, par. 80.

⁴ E. Molcuț, E. Cernea, *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și presă „Șansa”, București, 1998, pp. 122-124.

⁵ *Idem*, pp. 126-128.